

Методичні рекомендації **«Пріоритетні напрями роботи психологічної служби** **у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році»**

Період дії воєнного стану в Україні суттєво активізував розвиток та роль психологічної служби у системі освіти, яка спрямована на забезпечення своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки та діяльності з врахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та індивідуальних особливостей; сприяння створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти, охорони ментального здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Основна мета діяльності фахівців психологічної служби – підтримка соціального й психологічного благополуччя всіх учасників освітнього процесу шляхом застосування науково обґрунтованих методів, технологій і підходів психологічного супроводу та практичної соціальної підтримки. Їхня діяльність спрямована на створення безпечного, підтримувального, ресурсного середовища, що сприяє самопізнанню, саморозвитку та самореалізації кожного учасника освітнього процесу.

Розвиток психологічної служби системи освіти області спрямований на:

- професійне зростання фахівців (супервізійна підтримка, впровадження інноваційних практик в рамках курсів підвищення кваліфікації, участь у міжнародних проєктах і програмах);
- посилення професійних можливостей фахівців психологічної служби (у сфері психічного здоров'я, кризового реагування, роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та членами їхніх родин, травмованими дітьми, підтримка педагогічного колективу);
- міжвідомча взаємодія (співпраця з органами охорони здоров'я, соціального захисту, юстиції, правоохоронними органами, громадськими та міжнародними організаціями);
- розроблення та впровадження превентивних програм (профілактика булінгу, насильства, суїцидальної поведінки, формування безпечного освітнього середовища);
- цифровізація (використання онлайн-платформ).

У своїй діяльності фахівці психологічної служби керуються Конституцією України, Загальною декларацією прав людини, Конвенцією ООН про права дитини, Законом України «Про освіту», іншими чинними законами та нормативно-правовими актами України, зокрема «Положенням про психологічну службу в системі освіти України», Етичним кодексом психолога України та міжнародними стандартами надання психосоціальної підтримки.

Для організації належного психологічного та соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу у 2025/2026 навчальному році, рекомендуємо:

- надавати психосоціальну підтримку дітям, які пережили втрату, евакуацію, переміщення або набули іншої форми травматичного досвіду;
- формувати психологічну стійкість та емоційну грамотність в умовах війни та тривалого стресу в учасників освітнього процесу;
- здійснювати психологічний супровід та підтримку педагогів у збереженні власного ресурсу, подоланні професійного вигорання, формуванні здорових комунікацій у колективі;
- посилити профілактику деструктивної поведінки, жорстокого ставлення, насильства, булінгу, ігрової, інтернет-залежностей тощо;
- забезпечити створення умов безпечного, інклюзивного та підтримувального освітнього середовища;
- підвищення рівня знань учасників освітнього процесу з актуальних питань психічного здоров'я та психосоціального благополуччя тощо.

Пріоритетним у роботі практичних психологів та соціальних педагогів у цьому навчальному році залишається збереження і зміцнення психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу: здобувачів освіти, їхніх батьків або законних представників та педагогічних працівників, а також виховання національної гідності і стійкості дітей та учнівської молоді під час війни.

Організаційно-методична робота

Важливою складовою планування діяльності практичного психолога і соціального педагога є організаційно-методична робота. Її метою є організація своєї діяльності, аналіз та узагальнення результатів, підвищення професійної компетентності, удосконалення форм і методів роботи відповідно до сучасних викликів та потреб.

У межах організаційно-методичної роботи фахівці активно інтегрують в свою діяльність сучасні підходи до підтримки психічного здоров'я здобувачів освіти, профілактики дезадаптації, кризових станів, булінгу, насильства, порушень поведінки тощо.

Даний напрям роботи передбачає:

- планування та звітність діяльності;
- розроблення методичних матеріалів: рекомендацій, пам'яток, інформаційних буклетів, програм тренінгів, консультацій, профілактичних заходів тощо;
- участь у методичних заходах для підвищення власного професіоналізму;
- організація методичного супроводу освітнього процесу з урахуванням психологічних та соціальних аспектів;
- міжсекторіальна взаємодія з іншими фахівцями.

Інтерв'язія та колегіальна підтримка є важливими інструментами професійного розвитку працівників психологічної служби, особливо в умовах постійного стресу. Вони сприяють емоційній стійкості, обміну досвідом та ефективному розв'язанню складних професійних ситуацій.

Просвітницька робота

Проведення просвітницької діяльності залежить від потреб навчального закладу та освітніх викликів сьогодення, спрямована на підвищення рівня обізнаності всіх учасників освітнього процесу з питань ментального здоров'я, безпеки, прав людини, соціальної взаємодії та формування громадянського і толерантного суспільства.

Основний зміст просвітницької роботи:

- підвищення психологічної культури, формування позитивного іміджу працівника психологічної служби;
- популяризація психолого-педагогічних знань серед учасників освітнього процесу у кризових умовах;
- формування запиту на психологічну грамотність і взаємоповагу до фахівця психологічної служби в суспільстві.

Актуальним стає напрям роботи з дітьми із родин ветеранів, які стикаються з проблемами нерозуміння з боку суспільства, браком інклюзивного середовища та складністю їх успішній адаптації і реінтеграції у мирне життя. Забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу та підтримки дітей ветеранів сприяє формуванню їх стійкості, розвитку навичок подолання стресу, зміцненню довіри до дорослих, збереженню їхнього психічного здоров'я, емоційного благополуччя та успішної соціалізації в умовах освітнього процесу.

Під час роботи з дітьми ветеранів необхідно враховувати рекомендації ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» №21/08-586 від 07.07.2025р. «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році».

Проблема сексуальної освіти молоді залишається актуальною, що стосується питань ранніх статевих стосунків, ранньої вагітності, практик застосування запобіжних засобів та методів контрацепції.

У сучасних умовах рф активно використовує методи інформаційно-психологічного впливу для вербування дітей та молоді через соціальні мережі, онлайн-ігри, різні псевдопатріотичні або гуманітарні ініціативи. Щоб убезпечити дітей від цих загроз, важливо вживати системних заходів на рівні сім'ї, школи та громади. У разі надходження пропозицій щодо залучення дитини до диверсійної діяльності варто негайно надати інформацію поліції:

Діагностична робота

Діагностична робота має бути простою і доступною, а за результатами планується подальший супровід навчання та розвитку дітей. Важливими завданнями діагностики є підбір діагностичного інструментарію відповідно до вікової категорії здобувачів освіти та проблеми звернення. Під час

проведення діагностики особливу увагу потрібно приділяти аналізу впливу воєнного стану (стресових ситуацій та інших негативних чинників) на психічне здоров'я учасників освітнього процесу.

Діагностична робота охоплює:

1. Вивчення психоемоційного стану здобувачів освіти.
2. Діагностику інтелектуального розвитку.
3. Аналіз міжособистісних відносин.
4. Моніторинг психічного здоров'я педагогічного колективу.
5. Вивчення характеристик сімейного оточення здобувачів освіти.
6. Аналіз ризиків розвитку кризових ситуацій.

Під час планування своєї діяльності важливо дотримуватись вимог щодо добору психодіагностичного інструментарію:

- методики повинні бути апробованими, валідизованими, експертизованими;
- перелік інструментів має містити базовий набір методик, потрібних для діагностики типових і найпоширеніших проблем серед учасників освітнього процесу;
- діагностичні матеріали мають бути чітко структуровані за рівнями освіти (початкова, базова, старша школа) та цільовими аудиторіями;
- методики мають бути простими у застосуванні, популяризованими, не потребують значного часу для опрацювання.

Нагадуємо, що під час проведення діагностичної роботи, зокрема із здобувачами освіти з особливими потребами, травмованими дітьми обов'язково дотримуватись конфіденційності та етичних норм.

Для надання комплексної допомоги дітям, які потребують підтримки, співпрацювати з іншими фахівцями: педагогами, медичними працівниками, соціальними працівниками тощо. У разі потреби перенаправляти до профільних спеціалістів.

Корекційна робота

Корекційна робота практичного психолога і соціального педагога спрямована на підтримку учнів, які мають психоемоційні, поведінкові, навчальні труднощі, на допомогу в подоланні різноманітних психологічних проблем, що виникають у процесі розвитку, що можуть впливати на адаптацію здобувачів освіти до навчального процесу, соціуму та розвитку їхнього потенціалу.

Важливо виокремити види корекційної роботи:

- Корекція психоемоційних розладів.
- Корекція поведінкових порушень.
- Корекція труднощів у навчанні.
- Корекція соціальних і комунікативних порушень.
- Корекція наслідків травм.

Соціально-психологічна реабілітація учасників освітнього процесу є важливим напрямом у діяльності працівників психологічної служби, яка спрямована на активізацію здатності до життєтворення – перепроєктування власного життя та реалізацію нових життєвих стратегій у різних сферах.

Працівники психологічної служби закладу освіти відіграють одну з ключових ролей у розвитку інклюзивної освіти. Дедалі більше дітей з особливими освітніми потребами (ООП) здобувають освіту в умовах закладів загальної середньої освіти. Це вимагає спеціалізованого підходу до діагностики, психолого-педагогічного супроводу, консультивання батьків і вчителів, формування сприятливого мікроклімату в класі. Без активної участі практичного психолога і соціального педагога ці процеси залишаються формальними або фрагментарними.

Психологічна служба забезпечує індивідуальну та командну підтримку всіх учасників інклюзивного середовища, супроводжує емоційний комфорт і адаптацію дитини в колективі: застосовувати інноваційні методи психологічної допомоги для роботи із здобувачами освіти з психоемоційними проблемами; проводити регулярні корекційні заходи з дітьми з урахуванням особливостей їхніх проблем та психофізичного розвитку; залучати до роботи з учнями батьків та педагогів, надаючи рекомендації щодо підтримки дитини вдома та в класі; вдосконалювати свою кваліфікацію з даного напрямку роботи.

Профілактична робота

Профілактика особливо актуальна в умовах воєнного стану та кризових ситуацій, коли учасники освітнього процесу постійно знаходяться у стресових ситуаціях.

Профілактична робота працівників психологічної служби – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я; попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства; створення психологічних умов, сприятливих для розвитку особистості.

Основні напрями профілактичної роботи.

1. Психологічна профілактика стресових і травматичних впливів.
2. Профілактика насильства в тому числі булінгу, торгівлі людьми, експлуатації дитячої праці.
3. Профілактика девіантної поведінки, попередження злочинності та протиправної поведінки серед неповнолітніх.
4. Профілактика алкогольної, наркотичної та інших форм залежностей у підлітків.
5. Профілактика емоційного вигорання серед педагогів.
6. Профілактика соціальної ізоляції та розвиток навичок соціалізації.
7. Профілактика психічних розладів серед учнів.
8. Профілактика суїцидальної поведінки серед дітей і підлітків.

Заклад освіти – це не лише середовище навчання, а й простір, де дитина проводить більшість свого часу. Саме тому школа має бути місцем безпеки,

підтримки та раннього виявлення тривожних сигналів. Працівники психологічної служби відіграють ключову роль у створенні атмосфери довіри, де учень може відкрито говорити про свої переживання. Часто саме практичний психолог або соціальний педагог стають першими, хто помічає зміни у поведінці дитини, зниження інтересу до життя, ознаки депресії чи самотності.

Профілактична робота має бути системною, охоплювати просвітницьку діяльність для учнів, батьків і педагогів, формувати у дітей навички саморегуляції, подолання стресу, розвитку емоційного інтелекту. Учасники освітнього процесу мають знати, куди можна звертатися по допомогу, як підтримати людину у кризі та що робити в ситуаціях ризику.

Консультування

Війна спричинила значне порушення життєдіяльності людей, шкоду їхньому здоров'ю, великі людські втрати, значні матеріальні збитки тощо, що негативно позначається на кожній родині.

Психологічне консультування як вид діяльності з'явилося у відповідь на потреби людей, у яких виникають певні труднощі та ґрунтується на засадах ідеї про те, що будь-яка людина може самостійно впоратись з більшістю власних психологічних проблем. Проте, за різних умов людина не завжди здатна усвідомлювати справжні причини проблеми, способи її розв'язання і саме у цьому потребує допомоги професіонала.

Метою консультаційної роботи є надання своєчасної, кваліфікованої психологічної та соціально-педагогічної допомоги з питань розвитку, виховання, навчання, міжособистісних відносин, емоційного стану, поведінки та соціальної адаптації дітей і підлітків.

Фахівці психологічної служби здійснюють індивідуальні, групові та сімейні консультації з урахуванням етичних норм, принципів конфіденційності, добровільності звернення та поваги до гідності кожної людини.

Консультаційна діяльність може охоплювати:

- допомогу в подоланні труднощів у навчанні, поведінці тощо;
- підтримку у кризових ситуаціях;
- рекомендації батькам щодо виховання дітей та налагодження взаємостосунків між ними;
- супровід у випадках булінгу, насильства, дискримінації тощо;
- сприяння професійному зростанню педагогів і формуванню психологічної компетентності педагогічного колективу.

Консультаційну роботу можна здійснювати у співпраці з педагогами, адміністрацією закладу освіти, соціальними партнерами (медичними працівниками, службами у справах дітей, інклюзивно-ресурсними центрами тощо).

Практичні психологи та соціальні педагоги можуть планувати у своїй діяльності онлайн-консультування, як додатковий засіб, під'єднаний до

процесу консультування «тет-а-тет», або як незалежний процес впроваджуючи «Кабінет психолога/соціального педагога».

Для цього:

1. Дотримуйтесь професійних стандартів.
2. Диференціюйте форми консультування.
3. Враховуйте вікові та психоемоційні особливості.
4. Своєчасно реагуйте на кризові запити.
5. Залучайте батьків до процесу підтримки.
6. Підтримуйте педагогів та адміністрацію.
7. Фіксуйте цей вид роботи у відповідному журналі.

Свою професійну діяльність працівники психологічної служби закладу освіти мають фіксувати у журналі практичного психолога/соціального педагога, відповідно до листа МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» <https://is.gd/habrEf>.

Згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників»; Концепцією державної системи професійної орієнтації населення, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України; Положенням про психологічну службу у системі освіти України, одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна допомога здобувачам освіти, формування готовності до самостійного планування професійного розвитку.

Профорієнтаційна робота в діяльності закладу освіти має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створювати сприятливі умови для професійного самовизначення здобувачів освіти. У цьому контексті значно зростає роль працівників психологічної служби.

Профорієнтаційна робота спрямована на формування у здобувачів освіти свідомого ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвиток самопізнання, адекватної самооцінки, а також надання підтримки у прийнятті відповідального вибору.

Практичний психолог і соціальний педагог допомагають учням визначити свої інтереси, здібності, особистісні якості та співвіднести їх з вимогами різних професій, охоплюючи роботу з батьками та педагогами, що сприяє створенню сприятливого освітнього середовища для формування професійної ідентичності молоді.

Навчальна діяльність

Навчальна діяльність – форма активного співробітництва, що спрямована на удосконалення, розвиток, формування особистості.

У закладах освіти цей напрям роботи реалізується працівниками психологічної служби за допомогою викладання навчального матеріалу за програмами курсів за вибором, факультативів, гуртків психологічного та соціально-педагогічного спрямування.

Під час воєнного стану особливу увагу потрібно приділяти адаптації навчального контенту до потреб дітей, які набули травматичного досвіду, а

також підвищенню рівня знань педагогів про методи психологічної підтримки в умовах кризи.

Експерти в галузі освіти наголошують на негативних наслідках освітніх втрат та освітніх розривів. Подолання освітніх втрат і розривів є важливим завданням з точки зору психології, оскільки ці ситуації можуть сильно впливати на психічний стан і розвиток особистості.

Освітніми втратами можна умовно назвати недосягнення освітніх результатів учнями через відсутність чи обмеженість можливостей для навчання .

Отже, психологічні втрати – це порушення, які проявляються в депресії, зростанні страху, тривожності та стурбованості, втраті мотивації до навчання, апатії, розгубленості та неухважності. Вони виникають як серед учнів, так і зачіпають учительський склад. Ситуація в світі нестабільна, тому навчання має враховувати емоційний стан дитини і спиратися на різницю досвіду. Серед ознак психологічних втрат – песимістична оцінка минулого та сьогодення, відсутність перспектив на майбутнє, відсутність друзів і соціальних активностей, саморуйнівна й суїцидальна поведінка, негативні емоційні стани (смуток, тривога, страх, відчай), неприязне ставлення до людей навколо, тривожність і низька самооцінка.

Деякі з основних аспектів, які необхідно враховувати при розгляді цієї проблеми, включають наступні аспекти:

1. *Розуміння емоційного стану*: оскільки освітні втрати і розриви можуть викликати широкий спектр емоцій, таких як тривога, сум, розчарування, гнів тощо, важливо дати можливість людині (дитині) висловити свої почуття та розуміти, що ці емоції є нормальною реакцією на складну ситуацію. Не потрібно приховувати або засуджувати свої почуття, але намагатися знайти здорові способи їх вираження, наприклад, через письмо, мистецтво або спілкування з довіреною особою. Розмова про свої почуття та досвід може допомогти зрозуміти і проаналізувати ситуацію з іншої перспективи та отримати підтримку в складний час.

2. *Планування і структурування*: розробка конкретного плану дій та структурування повсякденного життя може допомогти особі зосередитися на позитивних аспектах і знайти нові можливості. Дотримання режиму дня і поставлення мети можуть надати відчуття контролю і стабільності.

3. *Сприяння самоствердженню*: підтримка самооцінки та самоствердження є важливою у подоланні освітніх втрат і розривів.

3. *Розвиток резилієнтності*.

Резилієнтність - це здатність відновлюватися після стресових ситуацій і справлятися з ними. Розвиток резилієнтності може включати практику самоогляду, збереження здорового способу життя, використання позитивного мислення та впровадження стратегій копіngu, таких як медитація, йога або фізична активність. Психолог може допомогти розвинути резилієнтність, навчивши стратегії ефективного копіngu, підсилюючи внутрішні ресурси та підтримуючи позитивне мислення.

4. *Підтримка соціальних зав'язків*.

Роль психолога у подоланні освітніх втрат і розривів є надзвичайно важливою. Психолог може надати професійну підтримку, допомогти управляти емоціями, розвивати стратегії подолання труднощів і забезпечити психологічну підтримку для відновлення освітнього процесу. Ось деякі специфічні ролі, які психолог може відігравати:

- Психолог проводить оцінку психологічного стану особистості, виявляє можливі фактори, що впливають на освітній процес в цілому і встановити індивідуальні потреби.
- Психолог надає підтримку і сприяє виявленню та розвитку стратегій подолання освітніх труднощів. Допомагає учасникам освітнього процесу управляти стресом, підвищувати мотивацію і впевненість у собі, а також розвивати психологічні навички, які допоможуть відновити освітній процес.
- Психолог надає консультативну підтримку стосовно особистих, соціальних або академічних проблем, які виникають у зв'язку з освітніми втратами і розривами. Допомагає індивіду зрозуміти свої емоції, розвивати комунікаційні навички та знаходити шляхи вирішення проблем.
- Психолог сприяє розвитку ресурсів і стратегій, які допоможуть педагогам та учням забезпечити підтримку в освітньому процесі.

З метою стабілізації психоемоційного стану здобувачів освіти та їхнього налаштування на освітню діяльність фахівці психологічної служби мають впроваджувати «годину психолога/соціального педагога» та факультативні курси, які можна переглянути за покликанням: <http://surl.li/zagcqm>. Факультативні курси має бути спрямовано на збереження і зміцнення психічного здоров'я, завдяки чому відбуватиметься підвищення психологічної культури усіх учасників освітнього процесу.

Зв'язки з громадськістю

Особливої актуальності набуває питання співробітництва закладу освіти, сім'ї та громадськості, налагодження ефективної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього та соціального середовища задля створення безпечного, інклюзивного й підтримувального простору для розвитку дітей та молоді.

Зв'язки з громадськістю передбачають системну комунікацію з батьківською спільнотою, педагогічними колективами, адміністрацією закладів освіти, органами місцевого самоврядування, службами у справах дітей, центрами соціальних служб, інклюзивно-ресурсними центрами, неурядовими організаціями, представниками медіа та громадськості тощо.

Фахівці психологічної служби через активні зв'язки з громадськістю сприяють утвердженню цінностей взаємоповаги, психічного здоров'я, толерантності, гуманності, а також підвищують ефективність психологічного супроводу освітнього процесу.

Важливою є міжсекторальна та міжвідомча взаємодія із фахівцями відповідних служб для забезпечення повноцінного психічного і соціального розвитку особистості та створення алгоритму перенаправлення до

відповідних організацій, які надають спеціалізовані психологічні та соціальні послуги; участь у громадських та професійних ініціативах на місцевому та національному рівнях; взаємодію зі ЗМІ для висвітлення важливих соціально-психологічних питань; участь у соціальних проєктах, які спрямовані на підтримку дітей, сімей, педагогів та інших учасників освітнього процесу.